

A HÁROS-SZIGET ÁRTÉRI LIGETERDEINEK VÁLTOZÁSA A XX. SZ. KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

GERGELY ATTILA^{1*}

¹ Szent István Egyetem, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

*e-mail: gergely.attila@tajk.szie.hu

Absztrakt

A terület botanikai állapotfelmérését az 1993-as védetté nyilvánítást megelőzően kezdtük meg. A vizsgálatok az alacsony és a magas ártér szukcessziójának részleges sorozatát tárták fel (medergyomtársulások, bokorfüzesek, fűz-nyár ligetek, tölgy-szil-kőris ligeterdő maradványok). A természetközeli állapotú, több korosztályú állományok „őserdő” jellegű állományképet mutatnak, fejlett, hazai vonatkozásban ritkának tekinthető liánszinttel. A terület 1928 óta honvédségi használatban volt, egészen a '90-es években történt felhagyásáig. Ezt követően a növényzet regenerációja az árterekre jellemzően rapid módon megindult. Az 1953-tól rendelkezésre álló történeti légifotók térinformatikai elemzésével, a mikrodomborzat alapján mozaikosan elrendeződő keményfa-, puhafa-, ill. másodlagosan kialakult fehérynár-ligetek térbeli mintázatának változása nyomon követhető. Ezeket a vizsgálatokat a szigetet keresztező transzekt mentén korábban (1995) felmért lágyszárúsínt megismételt cönológiai felvételei egészítik ki. Az eredmények a Háros-szigeten megkezdett élőhely-rekonstrukciós munkálatokat segítik elő.

Bevezetés

Az 1911-es folyamszabályozás során a Háros-szigetet északkeleti felső végén összekötötték a jobb parti szárazfölddel. Ezt követően a terület vegetációja az 1928-ban kezdődött katonai használat alatt jelentősen átalakult. Az immár valójában félszigetté vált területen található erdők jelentős részét kivágták, a területet később juhokkal is legeltették. Az 1960-as évek elején a fák alatt át lehetett látni, a mai állományképet meghatározó liánszint nem volt jellemző. Az árvízi vízjárást és ezzel a vegetáció alakulását jelenleg is befolyásoló, a szigetet kettészelő betonkerítést is az 1960-as években létesítették. A Háros-sziget kiemelt természetvédelmi oltalom alatt álló részén a katonai területhasználat 1963-ban szűnt meg,

az eltelt időben a területen spontán végbement erdősülés és az inváziós fajok térnyerése határozza meg a vegetáció mai képét.

Mintaterület

A Háros-sziget kialakulása a Duna építő-romboló hatására vezethető vissza. A terület folyásirány szerinti felső része magasabb, alsó része alacsonyabb tengerszint feletti magasságú, 97 és 101 m között változik. A Hároson magas (1. sz. terasz) és alacsony ártéri területek találhatóak. Ez utóbbiak jórészt a félsziget peremén helyezkednek el. A legnagyobb szélességnél (az 1634 és az 1635-ös folyamkilométer között) négy nagyobb feltöltődött folyómeder maradványa lelhető fel. Ezen egykori folyómedrek egyike sem tartozik azonban az alacsony ártérhez, tehát nem kerülnek évente rendszeresen víz alá. A közöttük elhelyezkedő magasabb térszínek az egykori apróbb szigeteket jelzik. Ezek ma, mint a Háros-sziget szigetmagvai figyelhetők meg. A területen található egyéb gödrök és feltöltések mesterséges eredetűek, a katonai tevékenység eredményeként jöttek létre (Mjazovszky 2001). A sziget területe a Nagy-Duna és a Hárosi-öböl rendszeres kotrása ellenére folyamatosan növekszik, ebben a Háros-sziget alsó csúcsánál épített kősarkantyú is jelentős szerepet játszik. A rendszeres árvízi elöntés a sziget belső területén jelentős mennyiségű hordalékot rak le, folyamatosan emelve a sziget magasságát, hosszú távon csökkentve ezzel a rendszeresen elöntött területek nagyságát. A Háros-sziget területe várhatóan folyamatosan növekedni fog a lerakott hordaléknak köszönhetően, teret adva a természetes szukcesszióknak.

Módszerek

Az 1953-tól rendelkezésre álló történeti légifotók térinformatikai elemzésével, a mikrodomborzat alapján mozaikosan elrendeződő keményfa-, puhafa-, ill. másodlagosan kialakult fehérynár-ligetek térbeli mintázatának változása nyomon követhető. Ezeket a vizsgálatokat a szigetet keresztező transzekt mentén korábban (1995) felmért lágyszárúszint megismételt cönológiai felvételei egészítik ki.

Eredmények

Az eddig elvégzett botanikai felmérések alapján az alacsony és magas ártér szukcessziójának részleges sorozata található meg a területen a törpekákásoktól (*Nanocyperetalia*) a fehérynár-ligetekig (*Senecioni sarracenic-Populetum albae*). A tölgy-kőris-szil ligeterdő (*Fraxino-Pannonicae-Ulmetum*) tipikus formában nem található meg a területen. A Háros-sziget legnagyobb részét egy társulástanilag és kialakulását tekintve is nehezen meghatározható, leginkább állományképi egységessége alapján elkülöníthető vegetációtípus uralja. Ez egyes szerzők szerint a fűzligetek (*Leucojo aestivi-salicetum albae*) termőhelyének feltöltődésével kialakult fehérynár-liget (*Senecioni sarracenic-Populetum albae*) (Kevey és Huszár 1999), más szerzők szerint másodlagosan, az eredeti puhafa ligetek (*Salicion albae*) és tölgy-kőris-szil ligeterdők (*Fraxino pannonicae-Ulmetum*) tarra vágása és a terület legeltetése után kialakult társulás (Gergely 1994). Az állományképre jellemző, hogy a lombkorona szint

közepesen zárt, ligetes (50-70%-os borítás), nagy tisztásokkal szabdalt, a nagytermetű fákra függönyszerűen felkúszó vadszőlő fajok (*Vitis sp.*) által uralt, cserjeszintjében sűrűn hamvas szedres (*Rubus caesius*). A társulásban domináns, és a fiziognómiát is meghatározó inváziós fajok előfordulása - különösen a parti szőlő (*Vitis riparia*) által alkotott fejlett liánszint - egyértelműen utal az antropogén hatásokra. Mindemellett a sziget mai állapota az egykori ártéri erdők „őserdő” jellegét idézi (1. kép). Vizsgálataink szerint a magas ártér egykori folyómeder maradványain és a tőlük 0,5-1,5 m-rel magasabb szigetmagokon („lapos gerincek”) eltérő erdőtípusokat (fácieseket) találunk, amelyek elsősorban az aljnövényzetükben különböznek (Szalai 1996, Gergely és Szalai 1997). Ezek a jellemzők akkor is fennállnak, ha a lombkoronaszint diszturbáció hatására megváltozik. Ez utóbbi jelenség a liánszinttől összeroskadó fák és a természetes felújulás foltokban megjelenő hiányában mutatkozik meg. Ezeken a „tisztásokon” ugyanis a cserje- és fafajok egyedeinek felnövekedését a sűrű hamvas szeder (*Rubus caesius*) és a támasztékának kidőlése után a földön is kúszni képes vadszőlő fajok (*Vitis spp.*) megakadályozzák. Mindezek a folyamatok a térbeli heterogenitás (mozaikosság) sajátos, időben is követhető dinamikáját vázolják fel (2. kép).

1. kép: Vadszőlő által alkotott „fátyolnövényzet” a fehérenyár-ligetben

2. kép: „Tisztások” és facsoportok mozaikja a fehérenyár-ligetben (légifotó kivágat)

Összegzés

Eredményeink hozzájárulnak a Háros-szigeti Ártéri-erdő Természetvédelmi Területen részben már megkezdett élőhely-rekonstrukciós munkák megalapozásához, amelynek célja az inváziós fajok visszaszorítása és a természetes erdőfelújulás elősegítése.

Irodalomjegyzék

Gergely A. (1992). A Háros-sziget ártéri erdei. A 'Lippay János' tudományos ülészek előadásai és poszterei. A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Kiadványai. Budapest, 1992. pp.186-189.

- Gergely A. (1994). A Háros-sziget botanikai értékei. In: Simon T. (szerk.) Természeti kincsek Dél-Budán. A Tétényi-fennsík és a Háros-sziget növény- és állatvilága, természetvédelme, 1990-1994. Zöld Jövő-Cserépfalvi Kiadó, Budapest. pp.52-68.
- Gergely A., Szalai Z. (1997). Az aljnövényzet és a mikrodomborzat összefüggése egy ártéri ligeterdőben. IV. Magyar Ökológus Kongresszus, Pécs, 1997. június 26-29. Előadások és poszterek összefoglalói, p.70.
- Kevey B., Huszár Zs. (1999). A Háros-sziget fehérryár ligetei. Természetvédelmi Közlemények 8. pp.37-48.
- Mjazovszky Á. (2001). A Háros-sziget kvantitatív florisztikai értékelése. Természetvédelmi közlemények 9. pp. 59-74.
- Szalai, Z. (1996). Soil and vegetation pattern in relationship with microrelief (the case of Háros Island, Budapest). In: Thissen, F. (ed.) Land, Sea and Human Effort. Abstract Book. IGC. Utrecht. p.458.

